

В. М. Жуковський,
доктор педагогічних наук, професор
(Національний університет "Острозька академія");
В. М. Мішак,
аспірант
(Інститут педагогіки НАПН України)

УРОКИ РЕЛІГІЇ В ШКОЛАХ АВСТРІЇ

Стаття присвячена аналізу релігійної освіти в школах Австрії. Проаналізовано правову основу здійснення релігійної освіти в австрійській школі, уточнено цілі й завдання релігійної освіти, узагальнено принципи та методи її реалізації, проаналізовано професійне та навчально-методичне забезпечення цього процесу.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Сьогодні Україна долає труднощі перших десятиріч незалежності та розбудовує свою державність. У зв'язку з цим першочерговими завданнями державної політики є стабілізація процесів усередині суспільства та налагодження добросусідських взаємин із державами європейської та світової спільноти. Як у внутрішньополітичному житті, так і в зовнішньополітичній сфері наша країна стикається з проблемами, більшість з яких пов'язана з людським чинником. Гостра криза духовності й моралі в українському суспільстві спричиняє корупцію, злочинність, алкоголізм, некомпетентність, лобювання інтересів інших держав, дефіцит патріотизму тощо.

Зрозуміло, що майбутнє Української держави цілком залежить від того, які цінності будуть прищеплюватися молодому поколінню. Хоча в сучасній Україні ефективна ідеологія виховання практично відсутня, все більше людей схиляється до того, що нашу державу врятують християнські цінності, перевірені тривалим вітчизняним та зарубіжним досвідом.

Потенціал християнства давно й успішно використовується в країнах Європи, де на законодавчому рівні розв'язані проблеми функціонування релігії, вирішені питання укладання навчальних програм з релігійних курсів, написання підручників, підготовки кадрів учителів для викладання курсів релігійного спрямування. Все це може бути прикладом для України, яка останнім часом намагається використати потенціал предметів духовно-морального спрямування для розв'язання гострих проблем виховання молодого покоління.

Однією з європейських держав, де систематично й успішно використовується потенціал релігії в освіті шкільної молоді, є Австрія – консервативна, демократична держава з домінуючою, але відокремленою від держави католицькою церквою. Рівень злочинності в цій країні – один із найнижчих у Європі, оскільки більшості її громадян немає необхідності пояснювати, що означають поняття "можна – не можна", "своє – чуже", "толерантність", "терпимість" та інші.

Упродовж десятиріч релігійні спільноти Австрії використовували потенціал релігії в навчальних курсах "Релігія" та "Основи релігієзнавства" в державних та приватних закладах освіти. Партнерська співпраця батьків, учнів та вчителів позитивно впливає на духовний і фізичний стан підлітків, допомагає їм ставати здоровими, впевненими, успішними та надійними людьми, готовими взяти на себе соціальну, моральну та релігійну відповідальність не тільки за себе, але й за інших людей, за свою країну та прийдешні генерації [1: 224].

Основні засади здійснення релігійної освіти в Австрії досі маловідомі в Україні. Водночас для нашої держави, яка прагне інтегруватися в європейську спільноту, а також для вітчизняної школи, яка на сучасному етапі становлення має дефіцит виховних цінностей, позитивним прикладом є австрійський досвід релігійної освіти молодого покоління. Тому вивчення й узагальнення цього досвіду є важливим для вітчизняної теорії і практики виховання; він допоможе глибше усвідомити і певною мірою розв'язати відповідні проблеми українського шкільництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі проблеми релігійної освіти в Австрії знайшли своє відображення у науковій літературі вітчизняних та австрійських авторів. Певну наукову роботу з вивчення історії релігійної освіти у шкільній системі Австрії провели вітчизняні дослідники. Заслужують на увагу праці таких вітчизняних учених як В. Єленський, А. Сбруєва, М. Закович, О. Матвієнко. З-поміж австрійських дослідників варто відзначити таких науковців як Георг Гаігер (Georg Geiger), Герт Отто (Gert Otto), Гюнтер Штахел (Günter Stachel). Вивченню підходів, змісту та методів навчання релігійної етики присвятили свої праці Роберт Шеландер (Robert Schelander), Райнхард Шілмеллер (Reinhard Schilmöller), Роланд Кадан (Roland Kadan).

Не зважаючи на те, що тема релігійної освіти в австрійській школі не нова, праць, які комплексно розв'язували б цю проблему, недостатньо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у виявленні правових та організаційно-педагогічних засад релігійної освіти у загальноосвітній середній школі Австрії, аналізі навчально-методичного забезпечення релігійної освіти та підготовки вчителів до викладання предметів релігійного змісту.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Австрія – багатоконфесійна європейська держава, в якій нараховується 13 офіційно визнаних релігійних общин. Найбільша з них – католики (78 %), далі йдуть протестанти (5 %), мусульмани (2 %), православні (1 %). Взаємини між кожною конфесією регулюються відповідними законами. Так, стосунки між державою й римо-католицькою церквою ґрунтуються на Конкордаті (1933-1934 рр.); між державою та євангельськими (протестантськими) церквами – на Законі про протестантів (1961 р.); взаємини православ'я й держави базуються на Законі про православ'я (1967 р.); стосунки держави з мусульманами відображені в Законі про іслам (1912 р.). Стосунки з іншими визнаними державою релігійними організаціями та общинами регулюються Законом про визнання віри (1874 р.). Усі офіційно визнані релігії в Австрії розвиваються рівноправно та мають фінансову підтримку.

Релігійну освіту в Австрії регулює Закон "Про релігійне виховання дітей", прийнятий у 1949 р., який здійснюється на уроках релігії. Згідно з параграфом 2 Основного Закону про шкільну організацію, урок релігії є невід'ємною частиною навчання й виховання та має особливе значення для загальних навчальних цілей австрійської школи [2]. Урок релігії в загальноосвітніх державних школах перебуває під державним наглядом за нормами шкільної освіти. За австрійським законодавством, влаштовуючи дитину в школу, спеціалізовану або за місцем проживання, батьки заповнюють анкету, в якій вказують релігійну приналежність майбутнього учня. У цій графі може бути названа будь-яка офіційна конфесія або вказано "відсутність релігійної приналежності". В останньому випадку дитина звільняється від обов'язкового відвідування уроків релігії, а приходи́ти на них може лише за власним бажанням. З 14-річного віку учень самостійно заповнює анкету, де вказує, уроки якої конфесії він хотів би відвідувати, або відмовляється від них, отримуючи таким чином вільну годину.

Міністр освіти Австрії Елізабет Гейрер визнала за доцільне ввести замість вільної години обов'язковий предмет "Етика" в навчальний план середньої освіти для тих учнів, які не належать до жодної законно визнаної церкви або релігійної общини та не відвідують шкільного курсу релігії, а також для учнів 9-13 класів професійної школи та гімназії, серед яких спостерігається найбільша кількість відмов від уроків релігії. Вже незабаром "Етика" буде викладатися у 119-ти австрійських середніх закладах освіти.

За організацію уроку релігії в світській школі несе відповідальність держава та церква. Урок релігії по суті є "церковною службою в інституції школи" (Австрійська катехизаторська директорія, № 3.1), причому орієнтований на збереження основних релігійно-християнських засад, формування моральної поведінки школярів. Таким чином, учні здобувають духовно-моральний орієнтир у житті та мають можливість доступу до біблійного вчення, до церковного життя та християнських традицій. Уроки релігії входять до навчальної частини австрійської шкільної системи, проходять двічі на тиждень і мають конфесійний характер. Ці уроки є чітко фіксованими для всіх типів шкіл, за винятком професійних шкіл неповного дня в 7 із 9 федеральних земель, де вони є необов'язковими і входять у перелік предметів за вибором, якщо кількість учнів одного віросповідання становить більш ніж 10 чоловік. Понад 94 % учнів римо-католицького, протестантського, православного та ісламського віросповідання відвідують обов'язковий урок релігії в державних школах. Згідно з абзацом 2 параграфа 7 Основного Закону про релігійне виховання в Австрії, організація та проведення уроків релігії в школі корелюється з кількістю слухачів певної конфесії. Коли кількість учнів менша, ніж 10 осіб, і це менше, ніж половина класу, то програмне навантаження зменшується з двох до одної години на тиждень. Уроки релігії не проводяться в тих класах, які складаються з трьох або менше учнів, – їх переводять для вивчення курсу релігії в інший клас, або навіть в іншу школу. Учень може не вивчати релігії, але повинен повідомити про це протягом 5 днів на початку навчального року (доки учню не виповниться 14 років, це вирішують батьки), відвідуючи цей предмет як факультативний.

Релігійна освіта в Австрійській школі здійснюється відповідно до навчальної програми. Згідно з пунктом 1 параграфа 17 "Закону про шкільну організацію", навчальна програма є результатом відповідальної, самостійної виховної та навчальної роботи вчителя упродовж року. Перед тим як здати план у навчальну частину, вчитель релігії надає можливість представникам спеціальної державної комісії ознайомитися з її змістом. Склад цієї комісії формує держава під керівництвом співробітників місцевого університету та узгоджує її з представниками церков. До складу комісії входять особи, які користуються довірою церкви [3: 224].

Релігійно-християнське виховання на уроках релігії має на меті зблизити дітей з Богом, використовуючи християнські символи як важливу форму духовного спілкування. До завдань уроку релігії належить, передусім, розкриття в учневі людських якостей: радості, співчуття, довіри та вдячності. Зміст уроків релігії базується на необхідності духовного вчення, релігійного досвіду для забезпечення екуменічного та міжрелігійного порозуміння, сприйняття поглядів різних світоглядів на релігійні та світські аспекти життя.

Урок релігії дає учням можливість отримати відповіді на основні релігійні, моральні та духовно-етичні питання, допомагає сформулювати свої власні погляди на різні життєві ситуації та показує правильний християнський спосіб подолання труднощів, непорозуміння із батьками, однолітками тощо.

У суспільстві, де переважає релігійна байдужість, культурна нетерпимість і швидкоплинні норми й цінності, релігійна освіта та виховання повинні мати простір, в якому молоді люди довідаються, як боротися з проблемами самотійно, врегульовувати конфлікти й толерантно ставитися до того, хто відрізняється від них [4: 10-11].

Процес релігійної освіти в середній школі Австрії базується на принципах соціального характеру навчання, концентрації освіти, активізації та мотивації навчальної діяльності учнів. Досвід учнів є центром релігійного вчення, бо показує, яким чином діти й молодь можуть отримати освітню користь від вивчення релігії. У початковій освіті на уроках релігії широко використовується гра, відкрите, особистісно-орієнтоване та розвиваюче навчання. Методи навчальної діяльності на уроках релігії чітко відображені в навчальній програмі.

Велике значення під час уроку релігії має опрацювання учнями біблійних текстів, з яких вони дізнаються про Бога, святих та набувають базових богословських знань. Водночас, школярів навчають звертатися до Бога в молитві, яка має різні форми (хвала, прохання, подяка). Хоча зміст молитов учням може бути не повністю зрозумілим, але такі основні молитви, як "Отче наш", "Молитва до Богородиці", "Вірую" вони повинні знати напам'ять [5: 156].

Законом урегульовано, що держава та церква несуть відповідальність за засоби навчання, підручники та фахову літературу. Представники релігійних організацій та церков не потребують державної згоди на видавництво та використання в шкільному навчальному процесі підручників, зміст яких не суперечить загальногромадянським виховним принципам країни та її Основному закону. Найбільш широко розповсюджені підручники для релігійної освіти католиків. Їх автори – Крістоф Гауер "Релігія. 1-4 класи" (Christoph Gauer "Religion 1-4 Klassen"), Губертус Галбфас "Релігія 5-6", "Релігія 7-8", "Релігія 9-10" (Hubertus Halbfas), Ганс-Фердинанд Ангел (Hans-Ferdinand Angel. Religion bewegt. AHS 5; Religion belebt. AHS 6; Religion betrifft. AHS 7; Religion begleitet. AHS 8). Для навчання учнів євангельського (протестантського) віросповідання використовуються підручники Ганса Фрейденаберга "Практичний курс релігії. 1-4 класи" (Hans Freudenberg "Religionsunterricht praktisch. 1-4 Klassen"), Райнера Лемайре "Релігія. Ойкумена" для 5-6, 7-8 кл." (Reiner Lemaire "Religionsbuch. Oikumene. 5-6, 7-8 Klasse"), Георга Буболца "Релігія в контексті" для 9-10 класів (Georg Bubolz "Religion im Kontext. Arbeitsbuch"). Іслам представлений у широкому спектрі підручників, але найавторитетнішими є посібники, робочі зошити та практикуми для початкової та середньої школи Ламії Каддор (Lamy Kaddor).

Успішність засвоєння школярами матеріалу на заняттях релігії оцінюється. Усі оцінки додаються до середнього балу учня, але вони лише відносно впливають на загальну успішність. У дітей, які не належать до певної конфесії, оцінки з релігії в атестаті відсутні.

Релігію в школах Австрії, як правило, викладають учителі з вищою релігійною освітою. Підготовка відповідних кадрів відбувається в університетах і триває 3 роки для початкової та 4 роки для інших типів шкіл. Це навчання завершується першим державним іспитом, після якого випускники проходять дворічну практику в спеціальному навчальному закладі. Практика завершується другим державним іспитом. Окрім того, викладач повинен одержати схвалення церкви "Missio Canonica" для майбутньої педагогічної діяльності, оскільки для успішної роботи в школі потрібні кваліфіковані й мотивовані викладачі. Якщо особисте життя викладача не відповідає церковним принципам або церква не впевнена в тому, що освітній процес буде здійснюватися за її віровченням, вона має право відхилити кандидатуру такого вчителя. При нестачі викладацьких кадрів церква може з державної згоди направити для роботи в школі священиків або спеціально підготовлених людей, які займаються не релігійною пропагандою, а виховно-освітньою діяльністю. Оплату праці священиків за викладання в школі бере на себе держава. При необхідності держава організовує, а також фінансує підготовчі курси для викладачів, які бажають отримати право викладання релігії. До 2007 року навчання та підвищення кваліфікації учителів відбувалося у відповідних релігійно-педагогічних академіях, а з початку жовтня 2007 – в спеціальних педінститутах. Згідно з умовами, які узгоджені на основі Конкордату з Ватиканом у 1933 р., церква несе відповідальність за прийом кваліфікованих, відповідальних та високоморальних викладачів, тому церкви мають і власні інститути підвищення кваліфікації [6: 144].

Висновки. Аналізуючи досвід Австрії у процесі організації релігійної освіти в державних школах, варто зазначити, що механізм участі церкви у шкільній освіті узгоджується з правовими засадами демократичного суспільства. Він закріплений конституцією та не суперечить загальній світській спрямованості освіти в цій країні. Право на релігійну освіту трактується як невід'ємне право учнів на доступ до інформації, а також як право на вивчення релігії у межах свого віросповідання. Уроки релігії є значущою ланкою загального освітньо-виховного процесу середньої школи, оскільки вони мають значний вплив на формування та розвиток особистості школярів. Водночас, Закон Божий має велике значення для суспільства загалом, оскільки він готує молоде покоління до життя у багатонаціональному і багатоконфесійному середовищі, навчає толерантності, терпимості, поваги до світогляду інших.

Досвід здійснення релігійної освіти Австрії є важливим для реформування системи навчання та виховання в Україні, особливо у плані залучення потенціалу церкви для відродження суспільної моралі через викладання релігійних дисциплін у школі. Прикладом для української системи освіти є й методи організації австрійської школи, оцінювання уроків та професійної підготовки вчителів для забезпечення ефективного викладання предметів духовно-морального спрямування. Але це не означає, що з австрійського досвіду можна сліпо використати готовий зразок для здійснення прав національних меншин на здобуття якісної релігійної освіти у школі. Передусім, повинні бути враховані конкретні умови української дійсності, особливості національної освіти й виховання та менталітет українського народу. З одного боку, кожен із батьків має право зробити свій вибір на користь релігійної освіти своєї дитини або відмовитися від такої освіти. З іншого боку, держава не може й не має права відмовити значній частині населення в релігійній освіті лише на підставі протестів окремих громадян проти введення таких предметів. Ця категорія громадян, безумовно, має право на свободу совісті, переконань, може виразити своє неприйняття релігійної освіти в навчальних закладах через особисту відмову від такої освіти. Відмова одним громадянам у релігійній освіті на підставі небажання інших громадян порушує права перших. Демократія в тому й полягає, що влада враховує потреби й запити усього населення. Якщо релігійна освіта, загалом, не суперечить Конституції України, міжнародним правовим документам і зарубіжній практиці, що склалася, і якщо є відповідне бажання батьків учнів конкретної освітньої установи, то введення релігійної освіти як навчального предмета виправдане, доцільне й законне за умови добровільності вибору. Остання забезпечується можливістю відмовитися від уроків релігії.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Перспективи подальших досліджень релігійної освіти в австрійській школі стосуються детального аналізу підготовки вчителя, змісту навчальних програм релігійної освіти, особливостей релігійної освіти як у державних, так і в приватних школах, результативності викладання курсу "Релігійна освіта", форм і методів здійснення релігійної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Geiger G. Wiederkehr der Religion / G. Geiger // Pädagogische Hochschule. – Wien, 2004. – 401 S.
2. Österreichs Bundesverfassungsgesetz von 9 Juni für die Republik Österreich. – BGBl, № 36.
3. Schilmöller R. Ethische Erziehung in Religionsunterricht und im Ethikunterricht. Gemeinsamkeiten und Differenz / R. Schilmöller. – Münster, 1999. – S. 224–241.
4. Weltanraten der Kirchen der Konzeptionen des Unterrichts und Unterricht in Religionen, № 6 / 2000. – S.10–11.
5. Chabermas J. Glaube Und Wissen . Ansprache an Presentation des Friedens Preis des deutschen Buchesgaschäfts der Assoziation / J. Chabermas.– Oktober 2001.– 156 S.
6. Schelander R. Der Mensch in Theologie und Pädagogik / R. Schelander // Quellen und Kommentere. – Wien, 2001. – 144 S.
7. Закович М. Про духовність і освіту / М. Закович // Людина і світ. – № 9. – 2001. – С. 42–44.
8. Єленський В. Релігійне навчання і виховання в законодавствах та освітніх системах західноєвропейських країн / В. Єленський // Людина і світ. – 2001. – № 12. – С. 32–36.
9. Матвієнко О. В. Актуалізація процесу втілення християнських чеснот у моральне та трудове виховання школярів / О. В. Матвієнко // Вісник православної педагогіки. – К. : Святоуспенська Києво-Печерська Лавра, 1999. – Вип. 1. – С. 92–94.
10. Kadan R. Geschlechtergerechter Religionsunterricht : diakonisch-soziales lernen / R. Kadan. – Berlin-Hamburg-Münster, 2005. – 147 S.
11. Religionsunterrichtsgesetz : Bundesgesetz vom 13 Juli 1949 für die Republik Österreich. – BGBl, № 190.
12. Schulorganisationsgesetz Bundesgesetz vom 25 Juli 1962 für die Republik Österreich. – Zuletzt geändert durch BGBl № 26 / 2008.

13. Schreiner P. Allerhande gegenübertreten zu RE / P. Schreiner // RS in europäischen Schulen. Konferenz in Kopenhagen, 1998. – S. 111–129.
14. Wolf M. Ausbildung in Gebiet der Freiheit der Religion oder Überzeugungen, duldsamer und UnDiskrimination, in Frieden der Ausbildung der Andauernden Kommission (PESC), Geist der Ausbildung. Projekte für geistiger und Sittenlehre Erfahrung zwischen Religionen (Nuernberg) / M. Wolf. – 2002. – S. 12–20.

Матеріал надійшов до редакції 05.01. 2011 р.

Жуковский В. М., Мишак В. М. Уроки религии в школах Австрии.

Статья посвящена анализу религиозного образования в школах Австрии. Проанализирована правовая основа совершения религиозного образования в австрийской школе, уточнены цели и задания религиозного образования, обобщены принципы и методы его реализации, проанализировано профессиональное и научно-методическое обеспечение этого процесса.

Zhukovskiy V. M., Mishak V. M. Lessons of Religion in the Austrian Schools.

The article is dedicated to the analysis of religious education in the Austrian schools. The legislative foundation of religious education in the Austrian schools was analyzed. The goals and tasks of religious education as well as the principles and methods of its realization were specified. The professional and methodological means of this process were generalized.